

Loftwoningen in de gebouwen van De Producent

Veel industrieel erfgoed in deze nieuwsbrief

We duiken dit keer in de geschiedenis van de interessante wijk Korte Akkeren. Met haar industriële verleden een zeer diverse wijk, waarvan veel sporen nog te zien zijn. Ook gaan we uitgebreid in op het ontstaan en verdwijnen van De Producent. Waarom deze succesvolle kaas-coöperatie zo typisch Gouds was, leest u in dit artikel. Dan nog het verhaal van een bijzondere vondst: een niet alledaagse kaart van Gouda. Na veel omzwervingen kwam de kaart in het Rijksprentenkabinet terecht. Eind vorig jaar werd de kaart ontdekt: een bijzonder verhaal. We wensen iedereen alvast een fijne zomer.

Kent u mensen die wellicht geïnteresseerd zijn in de nieuwsbrief? Stuur u deze nieuwsbrief dan door of vertel hen dat ze zich kunnen aanmelden voor de verzendlijst door een mailtje te sturen aan Nieuwsbrief.MenA@gouda.nl. U kunt zich op dit adres ook afmelden voor de nieuwsbrief.

COLOFON

Dit is een uitgave van de gemeente Gouda

REDACTIE

Dorothee Posthumus Meyjes (gemeente Gouda), Marjolein Versteeg (Marjolein Versteeg tekst & redactie)

AUTEURS

Coretta Bakker-Wijbrans, Maarten Groenendijk, Dorothee Posthumus Meyjes, Joke Radstaat, Henkjan Sprokholt, Marianne van der Veer

FOTO'S/AFBEELDINGEN

Streekarchief Midden-Holland, Rijksprentenkabinet, Ossip van Duivenbode/Mei architects, Ruud Hofman, John van Meeteren, Pim Mul

VORMGEVING

Henriëtte Wildschut (gemeente Gouda)

We hebben ons best gedaan alle rechthebbenden van foto's gebruikt in deze nieuwsbrief te achterhalen. Voor zover bekend zijn alle rechten voldaan. U kunt contact met ons op nemen wanneer dat niet het geval is.

In deze rubriek komt elke keer een andere wijk uit Gouda aan bod. We vertellen over cultuurhistorie in brede zin: archeologische vondsten, gebouwen, structuren of verhalen uit de verschillende wijken. Per nieuwsbrief wordt er één wijk belicht vanuit verschillende invalshoeken. We doen dit samen met het Streekarchief Midden-Holland.

* GOUDA *
* 750 *
1272 - 2022

Gouda 750 jaar stadsrechten

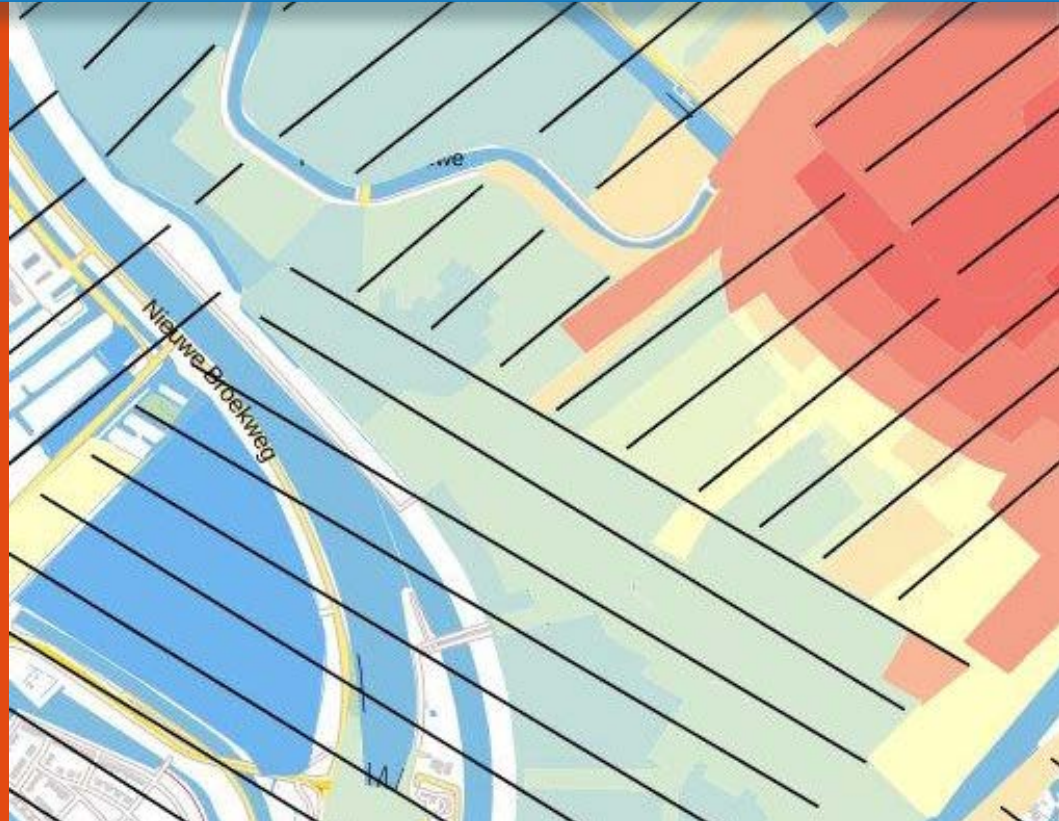
Korte Akkeren: een wijk met een industrieel verleden

De volgende wijk in de Gouda 750 jaar stadsrechten-serie is de wijk Korte Akkeren, gelegen aan de westzijde van de binnenstad. Het is een wijk die zich vanaf het midden van de 19e eeuw heeft ontwikkeld. Deze ontwikkeling hangt nadrukkelijk samen met de vele industriële activiteiten in het gebied. Dat thema vormt dan ook de rode draad in dit artikel!

Kaarsenfabriek en Korte Akkeren vanuit de lucht, 1921

monumentenzorg
en archeologie

De ontginningsrichtingen zijn terug te zien in de inrichting van de buurten

Goudse Garenspinnerij

De wijk Korte Akkeren dankt haar naam aan de inrichting van het gebied met allemaal korte percelen, bestemd voor tuinderijen met fruitbomen. Eeuwenlang werd het aan alle kanten door water omgeven gebied (Turfsingel, Hollandsche IJssel, Gouwekanaal en Nieuwe Gouwe) voornamelijk daarvoor gebruikt. Alleen direct langs de singel stond, in elk geval vanaf de 16^e eeuw, wat meer bebouwing. Dat blijkt uit de diverse historische kaarten van de stad. Halverwege de 19^e eeuw veranderde dat beeld drastisch. Rond die tijd werden de stadsmuren van Gouda gesloopt. De stad, die tot dat moment vanwege het besloten karakter van de stadsmuren vooral naar binnen was gericht, kreeg nu een meer open karakter en ging daarom ook buiten de singels uitbreiden.

Aantrekkelijk vestigingsgebied voor bedrijven

Dankzij de ligging aan het water, gecombineerd met de sterke economische groei, waren het in eerste instantie vooral bedrijven die zich langs de singels in de Korte Akkeren gingen vestigen. Het eerste bedrijf was de Stearine Kaarsenfabriek in 1853. Deze Goudse kaarsenfabriek behoorde tot een van de eerste kaarsenfabrieken in Nederland waar stearinekaarsen (die beter waren dan paraffinekaarsen) werden gemaakt. De fabriek breidde zich in hoog tempo uit. In 1901 werd de zeepoederfabriek De Hamer van T.P. Viruly aan

de Turfsingelgracht overgenomen. Later werden de voormalige blekerij De Pauw en de Bleekerskade aan het fabrieksterrein toegevoegd. Rond 1912 had de fabriek zo'n 600 werknemers in dienst.

Als tweede grote bedrijf kwam daar in 1861 de Koninklijke Goudsche Machinale Garenspinnerij bij. De garensponnerij verwerkte vlas en hennep, afkomstig uit de waarden ten zuiden van de stad, tot eendraadsgaren. Een aantal fabrikanten nam het initiatief tot deze machinale garensponnerij, als reactie op de afnemende kinderarbeid en concurrentie door toegenomen industriële productie. Na een brand waarbij het eerdere bedrijfsgebouw verloren ging, werd in 1916 het huidige pand gebouwd: een kantoor met directeurswoning en de garensponnerij met wasserij en magazijnen.

Verder waren in de loop van de tijd aan de singel onder meer een krijtfabriek, aardewerkfabriek, turfschuren en een melkinrichting gevestigd.

Met de komst van deze grote bedrijven groeide automatisch ook de vraag naar arbeidskrachten. Gouda kon daar niet alleen in voorzien, en dus kwamen ook mensen van buiten de stad in Gouda wonen. Al deze mensen moesten ergens worden gehuisvest en daarvoor moesten veel nieuwe huizen worden gebouwd. Deze woningen werden na

1880 in de directe nabijheid van de fabrieken neergezet. De eerste woningen kwamen langs de Prins Hendrikstraat en Onder de Boompjes. Later werd ook in zijstraten als de Herenstraat en Bockenbergrstraat gebouwd. Deze woningbouw ging in eerste instantie nog zonder specifiek plan, maar toen in 1901 de woningwet werd vastgesteld, veranderde dat. Gemeenten werden vanaf dat moment verplicht om uitbreidingsplannen te maken. Ook voor Korte Akkeren kwam er dus een plan, met uitbreidingsmogelijkheden tot aan de Constantijn Huygensstraat. Kenmerkend voor het ontwerp zijn de brede, loodrecht op de Prins Hendrikstraat geprojecteerde straten. Het latere stedenbouwkundig plan van Korte Akkeren is niet direct ingevuld met woningen maar is in gedeelten bebouwd. De wijk heeft een 19^e eeuwse deel, een vooroorlogs deel met woningen uit de jaren dertig en een naoorlogs deel. De verkaveling van Korte Akkeren oud, het noordoosten van de wijk, loopt van Noordoost naar Zuidwest en is gericht op de Gouwe. Korte Akkeren nieuw, het westelijke deel van de wijk, is gericht op de Hollandsche IJssel en loopt van Zuidoost naar Noordwest. De inrichting van deze buurten volgt de structuur van de ontginning. De Vogelbuurt is een buurt die onafhankelijk van de ontginning ontworpen is, net als het Weidebloemkwartier. (zie ook onze Cultuurhistorische Basiskaart: www.gouda.nl/erfgoed)

Huizenrij met hogere dwars geplaatste kappen aan de Woudstraat

Hogere bebouwing van Woudstraat 1

Net als de Tuinstadbeweging, ontstonden coöperaties in de tweede helft van de 19^e eeuw in Engeland om de slechte economische positie van arbeiders en kleine boeren te verbeteren tegenover kapitaalkrachtige handelaren en ondernemers. Arbeiders of boeren verenigden zich als lid van een coöperatie en brachten een klein bedrag aan geld in. Met het kapitaal werden eenvoudige productiebedrijven of verbruikcoöperaties opgericht met een bestuur die de financiën, inkoop, verdeling of verkoop regelde, in het belang van de leden. De coöperatie werd een succes. Er kwamen behalve productiebedrijven ook spaarverenigingen als kredietverstrekkers, winkelverenigingen met gezamenlijke inkoop voor leden en woningbouwcoöperaties die het tekort aan arbeiderswoningen aanpakten. En dus een coöperatie voor kaas: De Producent.

Woudstraat: leefbare en gezonde woningen voor arbeiders

Allemaal tezamen vormen de verschillende buurtjes in Korte Akkeren een wijk met een heel eigen karakter. Sommigen zijn geïnspireerd op de zogenaamde Tuinstadbeweging. Deze beweging was ontstaan in Engeland, waar de industriële revolutie al eerder was begonnen dan hier. De gedachte van de 'Tuinstadters' was dat er leefbare en gezonde woningen moesten komen, met een tuintje en met zorg ontworpen, bedoeld voor arbeiders en kleine middenstanders. In Korte Akkeren is het complex aan de Woudstraat en omgeving daar een voorbeeld van. In 1929 realiseerden de Goudse aannemers G.J. van Wingerden en G. van der Horst een complex van 118 arbeiderswoningen aan de Woudstraat, Jan Philipsweg en daartussen gelegen straatjes. Er was aandacht voor het ontwerp: huizen werden neergezet in lange blokken met verspringingen, gegroepeerd rond een binnenterrein. Er werden aan het begin en het einde van een huizenrij hogere, dwars geplaatste kappen aangebracht. De hoogte van de bebouwing was gering met een bouwlaag met zolder en zogenaamde mansardekappen met rode pannendekking.

Niet alleen de situering maar ook de architectuur kreeg aandacht. Het complex aan de Woudstraat is gebouwd in de voor die tijd kenmerkende Amsterdamse schoolstijl. Deze stijl komt tot uitdrukking in het samenhangende ontwerp van stratenpatroon, architectuur en detaillering als plantenbakken en glas-in-lood. De stijl is ook herkenbaar door het houtwerk en siermetselwerk, bijvoorbeeld de stukjes 'golvend' metselwerk. De indeling van de woningen was in het oorspronkelijke ontwerp in grote lijnen identiek: een hoofdentree met hal die toegang geeft tot een kamer en suite, wc en keuken aan de achterzijde. Een trap in de hal, met

leuning met houtsnijwerk leidde naar de zolderverdieping met twee of drie slaapkamers en bergruimte. De binnenterreinen werden ontsloten door stegen of poorten. Het complex van woningen is onder te verdelen in vier delen die een zekere samenhang vertonen. Centraal in de buurt is de hogere bebouwing van Woudstraat 1 te vinden. Hier was een buurtvoorziening gevestigd (misschien een winkel, brandweerpost of warmwatervoorziening). Hoewel de bebouwing nu niet meer zo'n eenheid is, zijn er nog veel mooie details te herkennen.

De Producent: een Goudse coöperatie

Tussen die karakteristieke arbeiderswoningen vallen de markante voormalige pakhuizen van De Producent gelegen aan de Wachtelstraat en Onder de Boompjes op. De Producent is de naam van de Goudse coöperatie in kaas, veevoer, melk en eieren. De coöperatie had ook een eigen spaarbank en vervoersafdeling.

De Producent laat de panden aan de Wachtelstraat in 1917 bouwen. Ze blijven decennia lang in functie als kaaspakhuisen waar gemiddeld 40.000 kilo kaas ligt opgeslagen. In 1949 worden de pakhuizen met traditionele bakstenen gevels door architect P.D. Stuurman verbouwd en verhoogd met een extra verdieping. Het linker pakhuis krijgt een nieuwe voorgevel en het rechter pand wordt deels verbouwd tot kantoor op de tweede en derde verdieping. De zakelijke bouwstijl van het kantoor en de raamindeling in de gevel doen denken aan de Amsterdamse School. Van het interieur zijn allerlei originele details in art deco bewaard gebleven, zoals de lambrisering, de geglazuurde tegels en glas-in-lood ramen in het trapportaal en de wachtruimte. In de zijgevels van het andere pand zitten reeksen kleine vensters met tralies ervoor, voor de beluchting van het kaaspakhuis.

kenmerkend voor de Amsterdamse schoolstijl is 'golvend' metselwerk

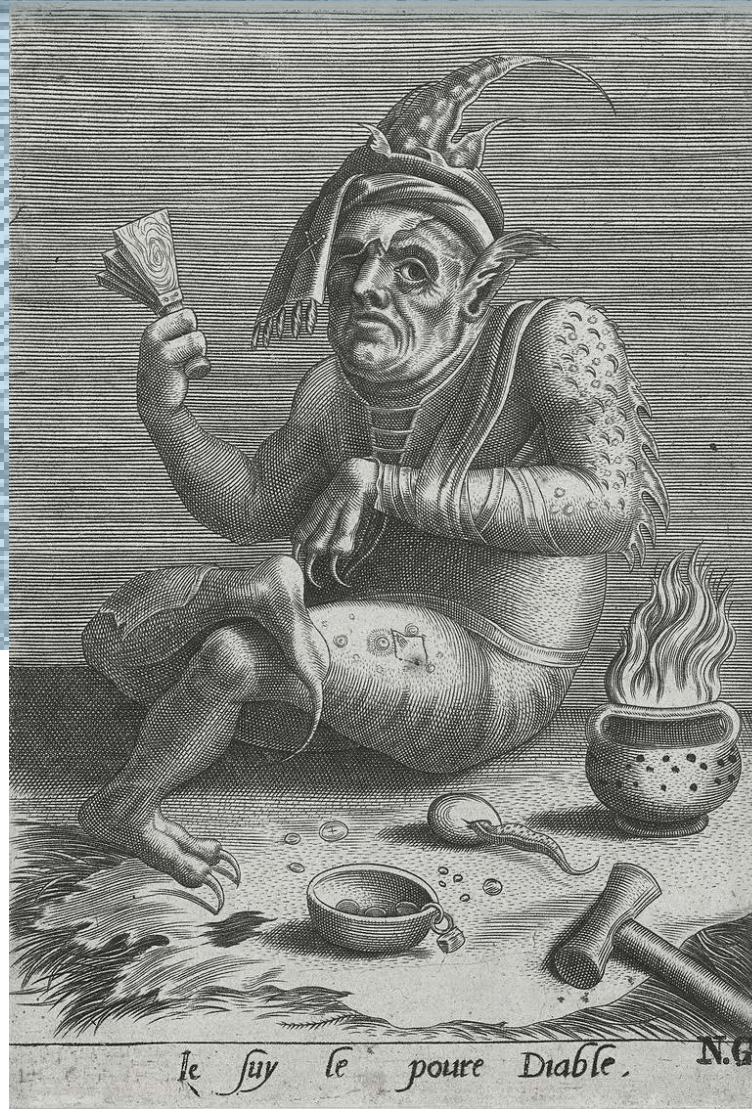

Loftwoningen in de panden van De Producent, centrale hal met de originele kaasplanken en een deel van de oorspronkelijke muren tussen de twee panden

In 2014 komen de panden, dan inmiddels aangewezen als rijksmonument en een belangrijk icoon voor de stad Gouda, leeg te staan. Vervolgens is er intensief gezocht naar nieuwe functies. Uiteindelijk kon White House, de kersverse Goudse ontwikkelaar, de gebouwen aankopen en een plan realiseren met 52 loftwoningen. Voor Gouda een woonvorm die nog niet eerder vertoond is. Het plan voor de herbestemming werd ontworpen door architect Robert Winkel van Mei Architecten uit Rotterdam. Hij koos als uitgangspunt om zoveel mogelijk van de monumentale waarden te behouden en waar mogelijk de geschiedenis van De Producent in het gebouw terug te laten keren door hergebruik van zoveel mogelijk elementen uit het oude kaaspakhuis. Zo zijn de originele kaasplanken als wandbekleding terug te vinden in de centrale hal met atrium. Dit topstuk van transformatie werd in 2018 bekroond met diverse prestigieuze prijzen, waaronder: 'Iconic award' vanwege de innovatieve architectuur, de 'Nationale staalprijs' vanwege het inventieve en respectvolle ingenieurswerk en de toepassing van staal en de 'ARC 18 award' vanwege het doorslaggevende succes van dit complexe project waarin circulariteit en individuele wensen hoog in het vaandel stonden.

Leprozen in Gouda

De locatie waar De Producent op is gebouwd, is ook archeologisch zeer interessant. Sterker nog, het is de plek waar één van de oudste bekende vondstmeldingen vandaan komt. In een krant uit 1941 staat namelijk een klein berichtje dat er tijdens bouwwerkzaamheden skeletten zijn gevonden aan de Lazaruskade. Die naam, Lazaruskade, is niet toevallig gekozen. De straat is vernoemd naar de Bijbelse Lazarus: een man die

Ik ben de arme duivel - 16^e-eeuwse gravure van een leproos met klepper in de hand

het symbool is geworden voor leprapatiënten. En op deze plek, direct naast (en wellicht deels onder) de pakhuisen van De Producent heeft in de 15^e eeuw het Lazarushuis of Leprooshuis van Gouda gestaan.

Omdat lepra een besmettelijke ziekte is, werden leprozen doorgaans buiten de stad opgevangen. Ze mochten wel in de stad komen, maar moesten speciale, herkenbare kleding dragen en hun komst dan aankondigen met zogenaamde ratels: een soort houten kleppers zoals de figuur op de afbeelding in de hand heeft.

Verder moesten ze zoveel mogelijk afgezonderd leven en werden ze ook afgezonderd begraven, bij de kapel van het Leprooshuis: de St. Jobskapel. Net die kapel werd vorig jaar min of meer bij toeval gevonden bij graafwerkzaamheden voor een liftput van de

Hoek met steunbeer van de 15^e-eeuwse kapel

Grafkist met daarin de begraafing van een baby, gevonden direct naast de kapel

nieuwe Lidl, direct naast De Producent. Eigenlijk werd de kapel op een andere locatie verderop langs de straat verwacht, maar vanwege de bekende vondstmelding van begravingen uit 1941 werden de werkzaamheden wel archeologisch begeleid. Tijdens die begeleiding kwam muurwerk naar boven dat kenmerkend was voor de kapelvorm uit de 15^e eeuw: een veelhoekige structuur met steunberen aan de buitenzijde, precies zoals het koorgedeelte van de in 2008 opgegraven [Clarissenkapel](#) en de nog bestaande Agnietenkapel! Een hele bijzondere vondst dus.

Gelukkig kon het grootste deel van de kapel in situ bewaard blijven, dus daar kan in de toekomst nog onderzoek naar gedaan worden. De delen die wel werden verstoord zijn archeologisch onderzocht. Daarbij kwamen onder andere menselijke botten naar boven, die vermoedelijk toebehoren aan de bij de kapel begraven leprapatiënten. Onderzoek hiernaar kan veel bijdragen aan de archeologische kennis over deze ziekte en de wijze waarop ze hier in de oudheid mee omgingen. Daarnaast werd net buiten de kapel een kistje gevonden met daarin de begraafing van een baby. Het verhaal daarachter wordt op dit moment nog uitgewerkt door de archeologen.

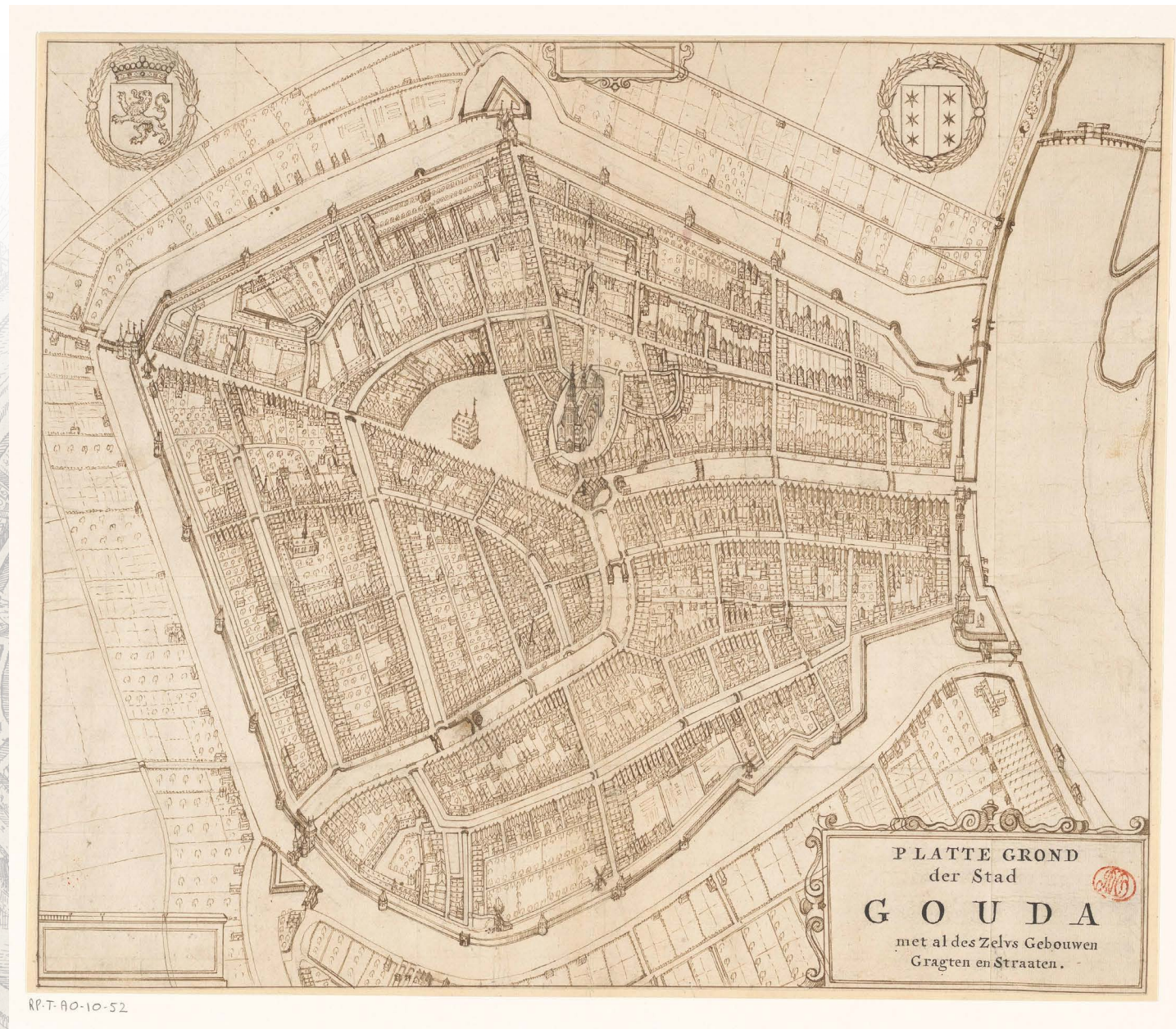
Een wijk met een rijke geschiedenis

Wie goed kijkt, kan op allerlei plekken in de wijk Korte Akkeren de loop van de geschiedenis van dit gebied volgen en zien. De grote fabrieken, de arbeiderswoningen, het typisch Goudse kaas-verhaal en zelfs de oudere archeologische geschiedenis: alles is nog terug te vinden in de wijk.

monumentenzorg en archeologie

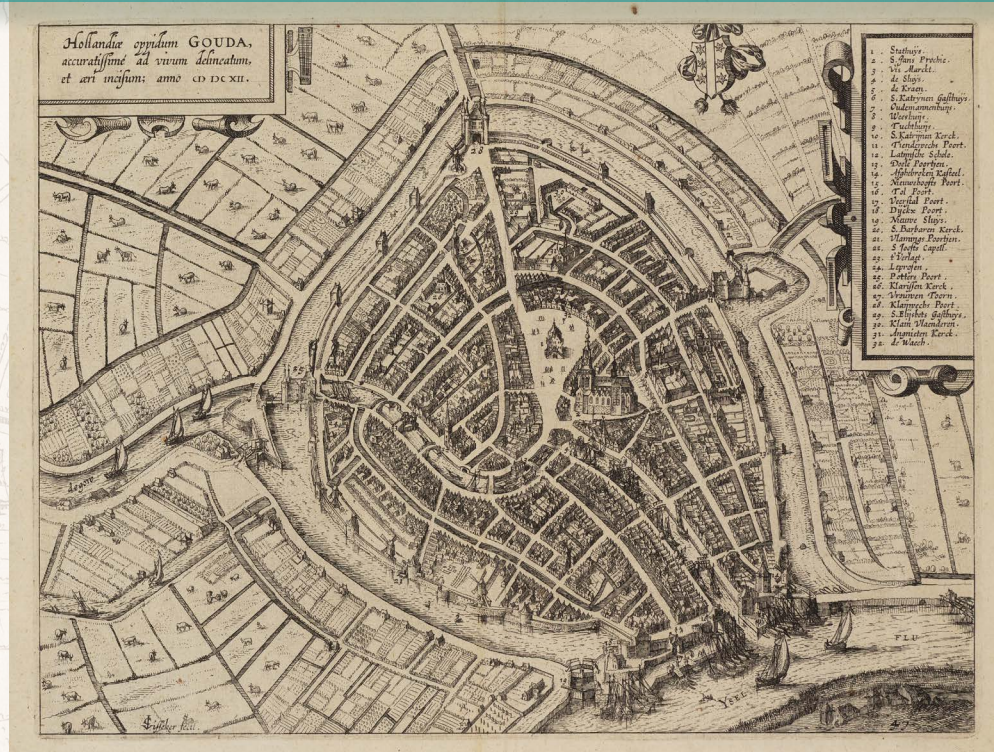
Onlangs gevonden: *oude stadskaat van Gouda met veel vraagtekens*

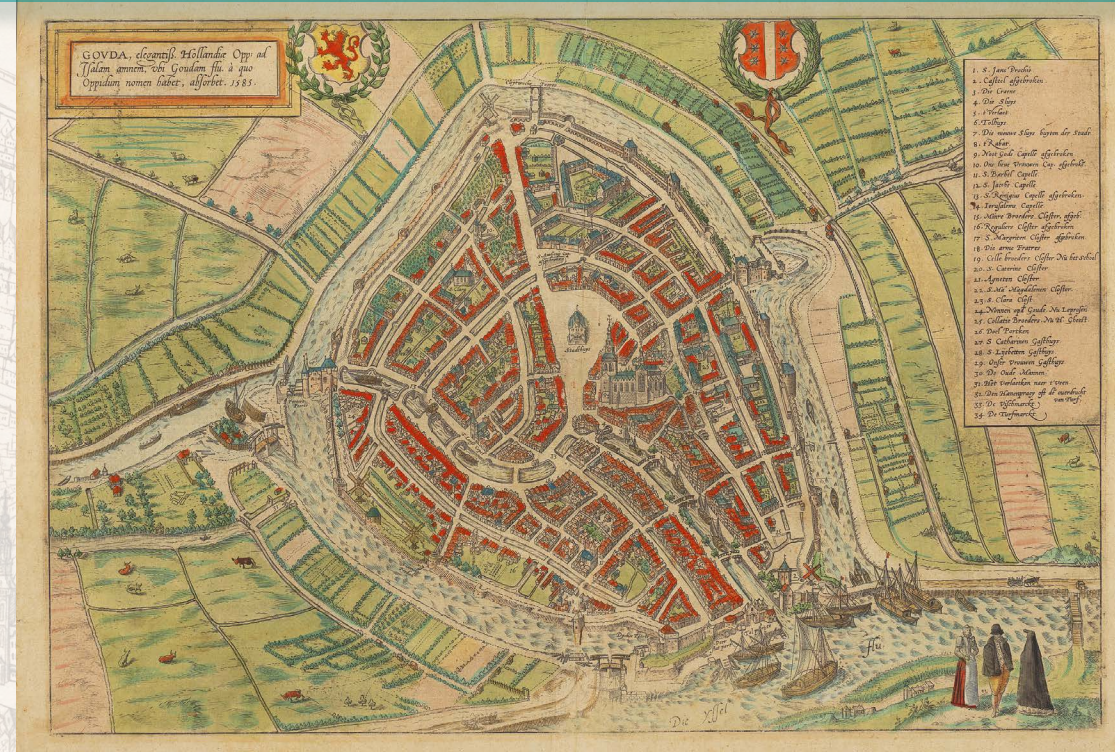
In december 2018 werd in het Rijksprentenkabinet een tot nog toe onbekende kaart van Gouda gevonden. In de pers kreeg de kaart veel aandacht en op sociale media ging de kaart zelfs eventjes viral. De kaart is om meer dan één reden bijzonder. Hij is namelijk met de hand op papier getekend in zwarte en bruine inkt. Op een aantal plaatsen is nog een ondertekening zichtbaar en de afmetingen zijn 37 bij 43,5 cm. Gouda wordt getoond in vogelvluchtperspectief vanuit het westen. Dat is opmerkelijk, want alle andere kaarten die we kennen, laten de stad van zuid naar noord zien.

Wat zien we precies?

Linksboven zien we het wapen van Holland, rechtsboven dat van Gouda. Linksonder is een schaalstok van 60 roeden afgebeeld, rechtsonder de titelcartouche met de tekst "Platte grond der stad Gouda met al des zelv's gebouwen gragten en straten". De kaart is duidelijk onvoltooid gebleven, wat het duidelijkst blijkt uit een aantal lege cartouches. Hoe gedetailleerd de kaart ook oogt: hij is verre van nauwkeurig. De plattegrond is sterk vertekend en wijkt af van de betere weergave door Jacob van Deventer (ca. 1565), Braun en Hogenberg (1585) en Visscher (1612). Ook het aantal huizen lijkt bij het natellen niet overal te kloppen, al is de kaart op dat punt mededeelzamer dan welke andere kaart van Gouda ook.

C.J. Visscher (1612)

Braun en Hogenberg (1585)

Nog zo'n voorbeeld vinden we in de weergave van de Dijkspoort of Rotterdamse Poort. In 1575 was buiten de poort ter verdediging van de Mallegatsluis een bolwerk aangelegd. Daarvoor was de oude waterverbinding voor de stadspoort langs gedempt. Ook de valbrug van de stadspoort verdween en de weg door de poort kwam uit op het bolwerk, niet op de Schielands Hogezeedijk. De nieuwe kaart laat zien dat er aan de noordzijde van de poort een nieuwe doorgang met brug is gemaakt. De weg is dus omgelegd langs de noordzijde van de poort.

De kaart is echter ook niet foutloos. Om te beginnen is de plattegrond vanuit cartografisch oogpunt niet altijd even nauwkeurig en soms zelfs flink vertekend. Opvallend is ook de weergave van de Sint-Janskerk: die is naar alle vier de zijden toe te klein. De kerk staat rond 1600 namelijk al strak ingesnoerd in de omringende bebouwing: het koor moet tot aan het water staan, de toren vrijwel tot aan de huizen aan de Wijdstraat. Ook het stadhuis klopt niet. Het staat niet in het midden van het marktveld en is net als de kerk te klein weergegeven: het is veel te kort. Er ontbreken drie zogenaamde traveeën en dus ook vensteropeningen.

Veel vragen, (nog) weinig antwoorden

Naargelang we de kaart beter bestuderen, groeit het aantal vragen. Inmiddels zijn dat er zoveel en sommige zijn zo ingewikkeld dat er nu nog geen antwoorden zijn. Zo weten we nog steeds niet wie de maker is. Dat het de toenmalige Goudse landmeter Hendrick Vos is geweest, zoals aanvankelijk gedacht, valt namelijk steeds meer te betwijfelen. Ook de functie van de kaart en de reden waarom hij onvoltooid is gebleven is niet duidelijk. Voor de bestudering van de papiersoort, een eventueel watermerk, de tekenstijl en cartografische eigenaardigheden moeten specialisten worden geraadpleegd.

Voorlopig concluderen we dat Gouda er niet alleen een zeer verrassend kaartbeeld bij heeft gekregen, maar ook een zeer informatieve. Dat voorzichtigheid bij het gebruik ervan geboden is, is ook duidelijk. Het aantal voorbeelden van zaken die kloppen met andere bronnen of juist vraagtekens oproepen, kan eindeloos uitgebreid worden. Dat betekent dat hij, net als andere kaarten, een rol kan spelen bij de reconstructie van het verleden, maar met de nodige voorzichtigheid gehanteerd moet worden.

Een uitgebreider artikel over de kaart en vergelijking met andere kaarten van Gouda is te lezen in het meinumnummer 2019 van de Tidinge (het periodiek van de Historische Vereniging Die Goude, www.diegoude.nl) daar voor 5 euro te koop of bij boekhandel Verkaaik.

Na vele omzwervingen bewaard in het Rijksprentenkabinet

Hoe is de kaart in de collectie van het Rijksprentenkabinet terecht gekomen? Die vraag levert een grote verrassing op. Hij komt namelijk uit de zogenaamde Atlas Ottens. Een atlas is een kunsthistorische term voor een topografische collectie van kaarten, stadsprofielen en soms ook historieprenten. In 1772 kocht niemand minder dan stadhouder Willem V de atlas in zijn geheel aan. Inderdaad, we hebben het hier over de echtgenoot van Wilhelmina van Pruisen, die door het Goudse vrijkorps in 1787 is aangehouden bij Bonrepas. Willem vluchtte in 1795, toen de Fransen ons land binnenvielen en de Bataafse Republiek stichtten, naar Engeland. De collectie verdween met vele andere kunstschaten naar Parijs, maar na diverse omzwervingen kwam de atlas via het Haagse Ministerie van Oorlog uiteindelijk terecht in het Rijksprentenkabinet. Daar had men er toen echter geen idee van dat het hier om de Atlas Ottens ging en gaven de collectie een nieuwe naam. Pas na de vondst van documenten in het Rijksarchief bleek dat de stadhouderlijke collectie helemaal niet verloren was gegaan, maar onder een verkeerde naam in het Rijksprentenkabinet werd bewaard. Van de geschiedenis van de kaart vóór dat hij in de 18e eeuw in de Atlas Ottens terecht kwam, is tot nu toe niets bekend.

Het Rijksprentenkabinet dateert de kaart, waarschijnlijk op stilistische gronden, in een ruime periode: 1650 en 1750. Het kaartbeeld is echter veel ouder. Op de Nieuwehaven

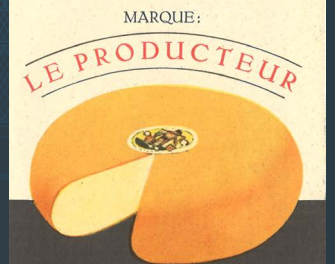
ontbreekt het Hofje van Letmaet (1619) en ook de IJsselhavensluis (1615) is nog niet gebouwd. De kaart is dus ouder dan 1615. Het Bloemendaalse Verlaat (nu Kleiwegplein en spoorviaduct) ligt er echter al wel (1608). Omdat ook het Lazaruspoortje (1609) aan het Nonnenwater nog lijkt te ontbreken, houden we het qua datering voorlopig op 1608. Het enige wat dan nog wringt is de weergave van de Sint-Janskerk. De kerktoren is nog niet verhoogd en bestaat uit twee geledingen. De derde geleding van zandsteen, gebouwd tussen 1606 en 1610, ontbreekt. Vermoedelijk staat de toren langdurig in de steigers en is deze voor de tekenaar dus niet goed zichtbaar. De spits in renaissancestijl, die boven de steigers uitsteekt, kan hij wel zien. Dat de toren in de steigers staat, zal ook de reden zijn waarom hij twee galmgaten naast elkaar tekent in plaats van drie: ook die kan hij waarschijnlijk niet goed zien.

Is de kaart betrouwbaar?

Dat de kaart niet is nagetekend van andere kaarten en een vrij betrouwbaar beeld van de stad geeft, blijkt uit tal van details die niet aan andere kaarten kunnen zijn ontleend. Zo geeft de tekenaar de kapel van het Clarissenklooster aan de Nieuwehaven correct weer, namelijk haaks op de rooilijn. Latere kaartmakers tekenden allemaal een kapel die schuin staat. De opgraving van 2008 heeft hen ongelijk gegeven: de kapel stond loodrecht op de rooilijn.

LE FROMAGE
QUI S'EST ACQUIS UNE
REPUTATION MONDIALE
ET... QUI LA MAINTIENT
LE FROMAGE FERMIER NON ÉCRÉMÉ

De Producent

een typisch Goudse kaas-coöperatie

In de (elders in deze nieuwsbrief genoemde) pakhuizen van De Producent was van 1917 tot 2013 een kaas-coöperatie gevestigd. In dit artikel lees je over het ontstaan en functioneren van deze typisch Goudse coöperatie.

Het lossen van het schip met kaas in de Wachtelstraat voor het pakhuis van De Producent, ca. 1920

Kaasplanken waarop de kazen konden rijpen

Het verhaal van De Producent start in 1915. In dat jaar richtte A. van Wijnen uit Stolwijk, lid van de Bond van Kaasproducenten, een verkooporganisatie op voor boerenkaas. Hij gebruikte de imposante naam 'De Coöperatieve Kaasproducenten Vereeniging tot Export van Volvette Goudsche Kaas onder Rijksmerk'. Nederland ondervond op dat moment veel problemen met import en export van producten vanwege haar neutrale positie tijdens de Eerste Wereldoorlog. Kaasmakende boeren hadden daardoor te maken met een door de overheid gecontroleerde export met wisselende regelingen en verordeningen. Daarnaast waren ze ook nog gebonden aan de prijsafspraken van de Nederlandse Vereniging van Kaashandelaren. De zelfkazende boeren kregen steeds meer behoefte aan steun, mede omdat hun merknaam 'volvette boerenkaas' beschadigd werd door het gedrag van kaashandelaren. Handelaren verkochten onder die naam namelijk grote partijen veel te jonge kaas van slechte kwaliteit aan buurlanden die in oorlog waren. Om deze praktijken tegen te gaan, werd de nieuwe coöperatie er één van kaasproducerende boeren, die zelf de verkoop van hun kaas wilden regelen onder het keurmerk 'volvette boerenkaas'.

Een succesverhaal sinds de oprichting

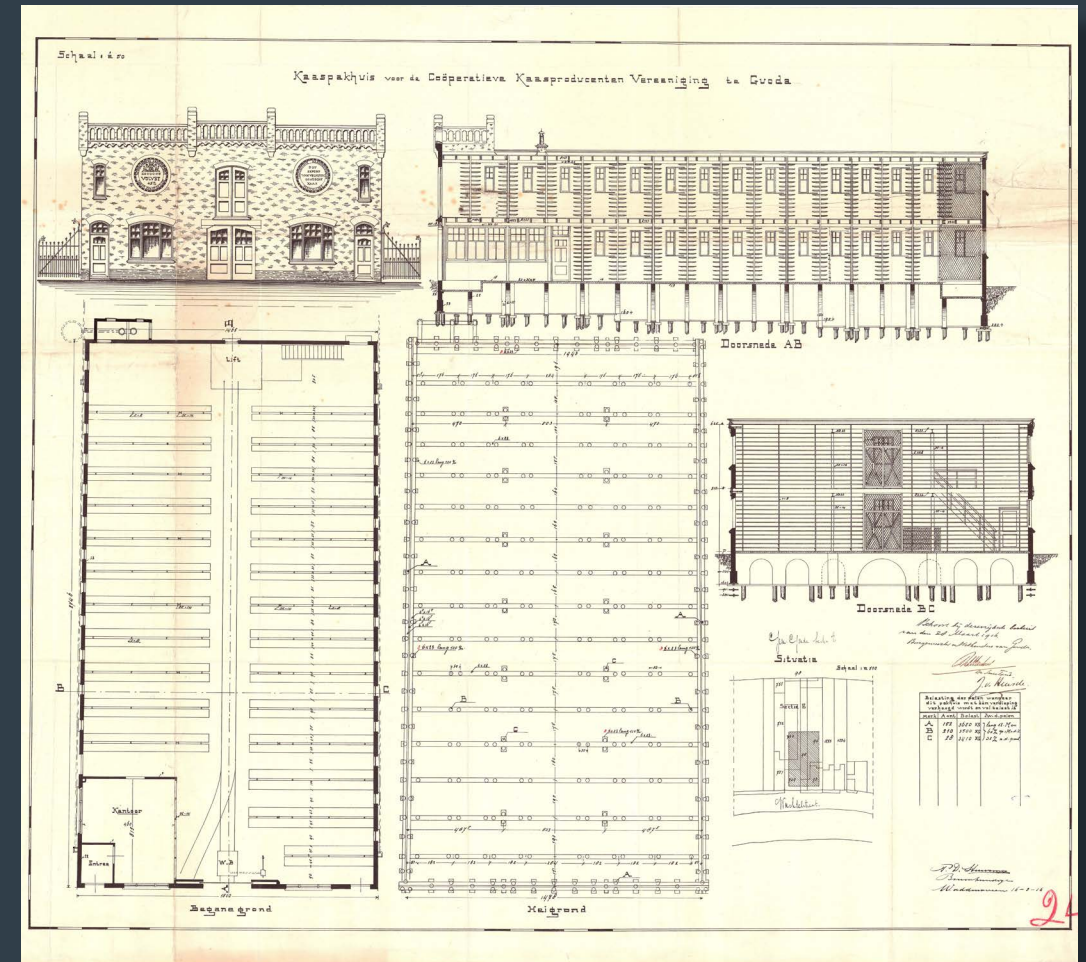
Op de oprichtingsdatum van 19 augustus 1915 schreven 33 leden zich in bij de nieuwe coöperatie. Alle bestuursleden waren afkomstig uit gemeenten rondom Gouda. De eerste daad van het bestuur was op zoek gaan naar een geschikt pakhuis. Dit werd gevonden in de Keizerstraat in Gouda: een pakhuis met bovenwoning en bergingsruimte voor de kaas. Al snel was uitbreiding noodzakelijk, maar in de directe omgeving van het pand werd deze niet gevonden. De vereniging richtte daarom een spaarbank op voor de financiering van het bedrijf en van de uitbreidingsplannen. In 1916 werd een terrein aangekocht aan de Wachtelstraat. Architect P.D. Stuurman maakte een jaar later het ontwerp van een nieuw te bouwen pakhuis. In zijn ontwerpen hield hij rekening met uitbreidingsmogelijkheden zodra de groei van de vereniging dat noodzakelijk maakte. En die groei was er. Eind 1918 telde de coöperatie 527 leden, zodat het nieuwe pakhuis al snel ruimtegebrek had. Nieuwbouw kostte tijd en geld. Om dat probleem op te lossen werden tijdelijk extra pakhuizen gehuurd tot in Amsterdam aan toe. Beurtschippers zorgden voor het transport van de kaas.

Ondertussen stegen de productieprijzen voor boeren tijdens en na de Eerste Wereldoorlog enorm. Vooral de hoge prijs en slechte kwaliteit van veevoedergranen voor de koeien was een probleem. De vereniging besloot daarom een eigen veevoedercoöperatie op te richten onder een nieuwe en bondigere naam: de Coöperatieve Producenten Handelsvereniging, verkort: De Producent. Even verderop aan de Kromme Gouwe werd het terrein van een voormalige olieslagerij opgekocht aan Onder de Boompjes. De bestaande

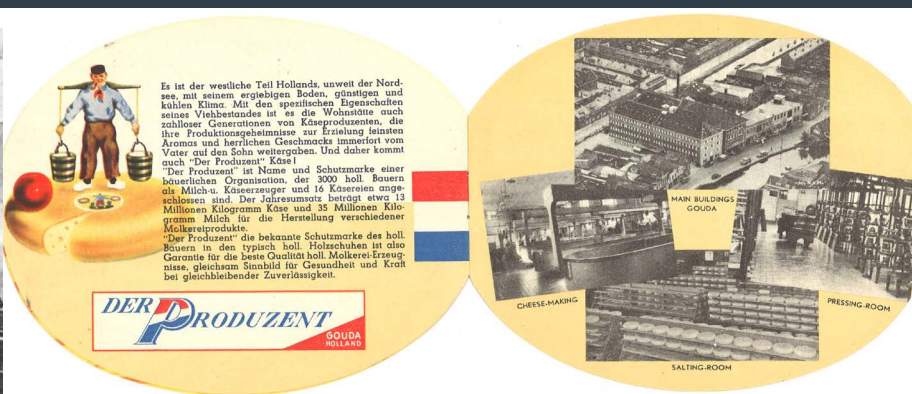
bebouwing werd in de jaren '20 ingericht tot pakhuis voor de Afdeling Veevoer. In 1928 werd een schoorsteen neergezet van 16 meter hoog en een grote loods gebouwd voor de koekenfabricage-afdeling. Na tien jaar volgde een nieuwe uitbreiding in 1938: een graanmaalterij met een silo van 25 meter hoog voor de opslag van graan. De Producent bestond toen uit drie afdelingen: de Afdeling Kaas, de Afdeling Veevoeder en de Afdeling Bank. De afdelingen werden ondersteund door een eigen vervoersafdeling, die, net als de bankafdeling, tegen kostprijs voor de beide andere afdelingen werkte.

Minder kaas tijdens de Tweede Wereldoorlog

Ook aan De Producent gingen de jaren van de Tweede Wereldoorlog niet ongemerkt voorbij. 1940 was weliswaar een jubileumjaar voor De Producent, maar vanwege de oorlog zag de directie geen reden om dit feestelijk te vieren. Het personeel bood wel aan de directie een gebrandschilderd glas van Bogtman aan, als aandenken aan het 25-jarig bestaan. Het glas werd geplaatst in de hal van het kantoor. Intussen daalde de aanvoer van boerenkaas vanaf 1942 gestaag. De Duitse overheid legde de fabricage van kaas op de boerderij steeds meer aan banden. Een groot probleem was dat de melkproductie in Zuid-Holland fors terugliep vanwege het gebrek aan veevoeder. Een andere reden voor de dalende aanvoer van kaas naar De Producent, met name in het laatste jaar van de oorlog, was de honger in de steden. Burgers uit de stad trokken namelijk zelf naar het platteland, op zoek naar eten. De boeren verkochten zo hun producten rechtstreeks op de boerderij.

Eerste ontwerp voor een kaaspakhuis 1916 van architect P.D. Stuurman

monumentenzorg
en archeologie

In 1944 werd voor Gouda en omstreken een centrale keuken opgericht voor het verstrekken van warm eten. De Producent stelde haar lege ruimtes in de pakhuizen ter beschikking om voorraden voor de keuken op te slaan en voor andere nuttige doeleinden. Toen tijdens de hongervinter in Gouda langdurig de stroom uitviel, werden in De Producent apparaten opgesteld voor de opwekking van eigen stroom. Vervolgens werd die stroom weer clandestien geleverd aan de centrale keuken en aan de ziekenhuizen voor de operatiekamers. En toen tijdens de bevrijding voedselpakketten gedropt werden rondom de stad, werden de goederen opgeslagen, gesorteerd en verdeeld in De Producent. Het werk werd door het eigen personeel gedaan met hulp van middelbare scholieren. Directeur Van Wijnen ontving na de oorlog een gouden erepenning van de gemeente Gouda als dank voor zijn inzet.

Een bloeiperiode na de oorlog

Korte tijd na de oorlog stond de kaasmakerij op de boerderijen nog stil vanwege het gebrek aan personeel om de boerinnen te helpen bij de productie. Maar toen de melkproductie weer toenam, trok ook de verwerkende productie ervan aan. De groei was eind jaren '40 zo groot dat gezocht werd naar een locatie om een nieuwe fabriek te bouwen. De nieuwe Afdeling Melk vestigde zich in 1952 aan de Nieuwe Gouwe: een fabriek van 6000 m² oppervlakte waar jaarlijks 80 miljoen liter melk werd verwerkt tot kaas, boter, melkpoeder, flessenvoeding, desserts etc.

Ondertussen vulden ook de lege kaasplanken in de pakhuizen aan de Wachtelstraat zich weer met kaas. Er was plaats voor 40.000 stuks kaas, variërend van 12 tot 60 kilo per stuk. Bij De Producent was een scheiding gemaakt tussen fabriekskaas, die in de afdeling melk werd gemaakt, en de boerenkaas die twee tot drie weken na de productie op de boerderij naar de Wachtelstraat werd gebracht. Daar bleven ze liggen tot de juiste rijping. De duur van het proces verschilde voor jonge, jong belegen en oudere kaas. De oudste kazen lagen 2 tot 3 jaar in het souterrain. Op de verdiepingen daarboven lagen de kazen van oud naar heel jong. Iedere verdieping had een zogenaamde 'zolderbaas' die tot taak had om de kazen te keren, te poetsen en te plastificeren.

2018: het einde van een tijdperk

De Producent verhuisde in 2013 van de Wachtelstraat naar de Kattensingel vanwege ruimtegebrek. Het bedrijf had inmiddels de status van hofleverancier, maar was nog steeds een coöperatie die zorgde voor gegarandeerde afname en een verantwoorde inkoopprijs van de kaas van aangesloten boeren. Het verblijf op de Kattensingel was tijdelijk. Medio 2018 kwam er een nieuw pakhuis voor 2,6 miljoen kilo kaas in het Gouwe Park in Moordrecht. Aan iets meer dan 100 jaar kaas-coöperatie De Producent in Gouda kwam met deze verhuizing een einde. De monumentale panden aan de Wachtelstraat zijn vanaf 2016 verbouwd tot fraaie appartementen. In de panden zijn nog allerlei sporen van het verleden terug te vinden, zodat de historie van de kaas-coöperatie in Gouda bewaard is gebleven.

Luchtopname ca 1930

Loftwoningen in de voormalige panden van De Producent

De Producent afdeling veevoer met de uitbreiding uit 1938 Onder de Boompjes

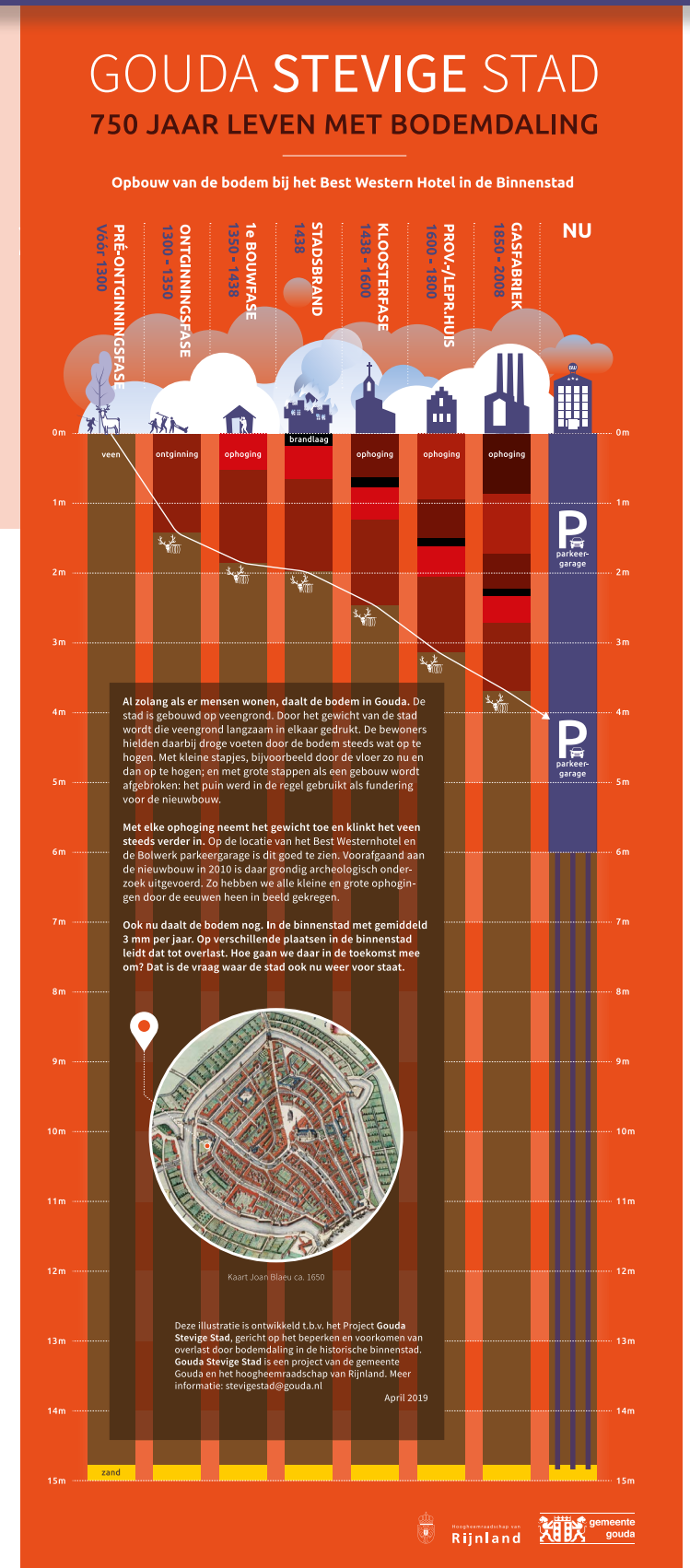
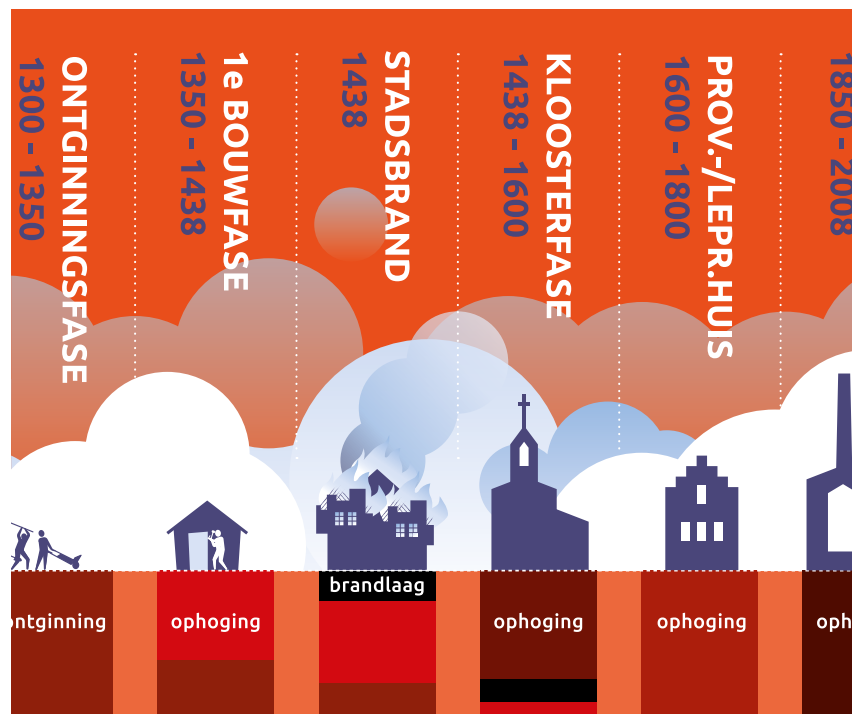
Leven met Bodemdaling:

heel normaal voor Gouda!

Gouda heeft al sinds haar ontstaan met bodemdaling te maken. In [nieuwsbrief 45](#) schreven we hier al over. Zoals u wellicht weet, is het Project Gouda Stevige Stad inmiddels gestart (zie www.gouda.nl/stevigestad). Met dit project streven we naar een structurele aanpak van overlast door bodemdaling in de binnenstad. Met bewoners voeren we regelmatig gesprekken om dit doel te bereiken.

Om uit te leggen dat 'leven met bodemdaling' voor Gouda eigenlijk de normaalste zaak van de wereld is, hebben we de folder *750 jaar leven met bodemdaling* gemaakt. We gebruiken hierin het voorbeeld van de archeologische opgraving bij het Bolwerk. Op die locatie hebben we namelijk inmiddels een gedetailleerd beeld van hoe Gouvenaars in de afgelopen eeuwen bodemdaling hebben gecompenseerd door steeds een beetje op te hogen. Bij de opgraving is zelfs de grote stadsbrand van 1438 terug te zien. Op die manier helpt de archeologie om gesprekken over de toekomst van de binnenstad te voeren vanuit het perspectief van de geschiedenis.

Vergroot

monumentenzorg
en archeologie